

УДК 343.73

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕЖИМНО-СЕКРЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ Й КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Олександр НІЗЕЛЬНИК,

начальник Управління режиму та технічного захисту інформації
Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано необхідність правильного визначення, відповідно до діючого законодавства, та застосування терміна режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України з метою формування єдиної моделі дій працівниками режимно-секретних органів та особами, яким надано допуск і доступ до державної таємниці щодо збереження державної таємниці й службової інформації. Визначено, що режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України – це заснована на законах і підзаконних нормативно-правових актах діяльність режимно-секретних органів Національної поліції, що здійснюється шляхом проведення організаційних та адміністративно-перевірочних заходів у тісній співпраці зі Службою безпеки України, підрозділами Департаменту внутрішньої безпеки та іншими підрозділами Національної поліції та спрямована на захист інформації службового характеру та державної таємниці щодо доказування у кримінальному провадженні, подолання протидії кримінального середовища, встановлення істини у кримінальному провадженні та захист учасників кримінального процесу.

Ключові слова: режимно-секретне забезпечення, оперативно-розшукова діяльність, кримінальна процесуальна діяльність, негласні слідчі (розшукові) дії, режимно-секретні органи.

TO THE QUESTION OF DEFINITION OF THE CONCEPT OF REGIME-SECRET ENVIRONMENT OF OPERATIONAL-SOURCING AND CRIMINAL PROCESSAL ACTIVITY OF NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Oleksandr NIZELNYK,

Head of the Department of the Regime and Technical Protection of Information of the Main Directorate
of the National Police in the Dnipropetrovsk region

SUMMARY

The article describes the need for a correct definition, in accordance with the current legislation, and the application of the term of regime-secret support for operational prosecution and criminal procedural activities of the National Police of Ukraine in order to form a unified model of action by the employees of secret-secret bodies and persons who have been granted access and access to state secrets to maintaining state secrets and official information. It has been determined that the regime-secret security of the operational and investigative and criminal procedural activities of the National Police of Ukraine is based on the laws and subordinate normative legal acts of the regime secret police of the National Police, which is carried out through organizational and administrative-verifying measures in close cooperation with Security Service of Ukraine, subdivisions of the Department of Homeland Security and other units of the National Police and aimed at protecting official and secret information on evidence in criminal proceedings, combating the criminal environment, establishing the truth in criminal proceedings, and protecting the participants in the criminal process.

Key words: regime-secret security, operative-search activity, criminal procedural activity, secret investigative (search) actions, regime-secret bodies.

Постановка проблеми. Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» одними з основних напрямів державної політики з питань забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері є: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових актів та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів; впровадження новітніх технологій у цій сфері; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору [1].

Актуальність теми дослідження. Реформування кримінального процесуального законодавства України в 2012 р. значно розширило засоби збирання доказів у кримінальному провадженні шляхом закріплення в ньому загальної процедури проведення негласних слідчих (роз-

шукових) дій. Розширення переліку слідчих дій за рахунок оперативно-розшукових заходів не нове. Так, у Німеччині кримінальна процесуальна й оперативно-розшукова діяльність у загальному розумінні не розмежована. Гласні та негласні дії уповноважених законом суб'єктів правоохоронної діяльності здійснюються з метою виявлення та розслідування злочинів у порядку, визначеному кримінально-процесуальним законодавством ФРН. Кримінально-процесуальним законом Литовської Республіки закріплена процедура секретного досудового розслідування та негласне використання технічних засобів фіксації інформації під час провадження окремих слідчих дій. США і Велика Британія передбачили використання негласних способів отримання інформації, якими є контроль телекомунікацій, усних розмов, візуальне спостереження, використання конфіденційного співробітництва та ін. [9, с. 417].

Стан дослідження. Питання, пов'язані з визначенням проблем забезпечення збереження державної таємниці у здійсненні оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності, постійно знаходяться в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Різні аспекти цієї проблеми досліджували такі науковці та практики, як В.Ю. Артемов, С.Л. Бервенко, А.В. Білий, В.Г. Гриценко, О.Ф. Долженков, В.П. Захаров, І.М. Зубач, О.В. Кириченко, О.М. Клоєв, Д.В. Куценко, В.П. Меживой, В.В. Макаренко, П.В. Матвієнко, А.І. Марущак, В.А. Ніколайчук, О.В. Новиков, О.І. Нізельник, В.Д. Пчолкін, С.П. Пекарський, С.А. Панасюк, І.О. Попов, Е.В. Рижков, О.М. Роїна, Г.С. Севрюкова, Б.В. Стрілець, В.О. Черков, М.Ю. Черкова, М.М. Юнаков, Г.О. Шлома та ін.

Однак зазначені питання в умовах реформованого кримінального процесуального законодавства, законодавства про оперативно-розшукову діяльність, реформування якого ще не завершено й вимагає кропіткої роботи практиків і вчених у виробленні чітких механізмів проведення негласних слідчих (розшукових) дій і недопущення розголошення державної таємниці, вимагає проведення наукових досліджень дискусійних положень. Підтверджує актуальність зазначеного напрямку кількість різних порушень вимог щодо забезпечення режиму секретності в підрозділах Національної поліції України.

Метою і завданням статті є дослідження сучасного стану правильного визначення, відповідно до чинного законодавства, та застосування терміна режимно-секретного забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України з метою формування єдиної моделі дій працівниками режимно-секретних органів Національної поліції й особами, котрим надано допуск і доступ до державної таємниці щодо збереження державної таємниці та службової інформації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі реформування правоохоронної системи в Україні в умовах соціально-економічних, політичних зрушень, оновлення законодавства зумовлюють необхідність особливої уваги до проблем забезпечення режиму секретності у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки у процесі оперативно-службової, слідчої діяльності співробітники органів Національної поліції мають справу з інформацією, яка не підлягає широкому розповсюдженню. Ця інформація стосується окремих форм, методів, прийомів і результатів діяльності органів Національної поліції щодо вирішення завдань протидії злочинності, зміцнення правопорядку й віднесена законодавством до категорії державної таємниці [3].

Однак більшість питань, пов'язаних із особливостями дотримання режиму секретності у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, загалом потребує комплексної системи вивчення. Усі ці питання викликають жвавий інтерес та обговорення серед науковців і практиків.

КПК України [2] має окремі норми щодо захисту інформації, отриманої внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, ст. 254 передбачає заходи щодо захисту інформації, отриманої шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У сучасній науковій кримінологічній літературі домінує думка про те, що коли людина приступає до дослідження якого-небудь предмета, вона має декілька різних шляхів. Перший – проведення ознайомлення із сумою накопичених знань і сформульованих дослідниками висновків, а потім керуватися ними у своїй діяльності. Другий – особисте проведення аналізу явища і зіставлення нових даних із раніше отриманими з метою пізнання закономірностей явищ, які вивчаються [5, с. 35; 6, с. 5–7].

Однак, процес ознайомлення із сумою знань і висновків, накопичених попередніми дослідниками, є першим і необхідним етапом на шляху до самостійного дослідження. Недостатньо навчитися аналізувати явище, отримувати і зіставляти нові дані, необхідно оволодіти науково-методологічною базою для більш глибоко дослідження явищ.

Оскільки предметом нашого наукового дослідження обрано режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України, необхідно зупинитися на доробках фахівців у галузі кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової діяльності, які стануть методологічною основою нашого дослідження.

С.А. Савенко наголошує, що формування понять у науці та в оперативно-розшуковій діяльності – не випадковий процес, а цілеспрямована діяльність, шляхом реалізації якої можливо відобразити найбільш суттєві ознаки та сутнісні характеристики досліджуваного явища, визначити закономірності його розвитку та зв'язки з іншими суспільними процесами. Важливим аспектом є те, що результативність і обґрунтованість введення таких закономірностей залежить від апробації їх на практиці, оскільки остання виступає найдієвішим критерієм перевірки наукових знань [7, с. 272].

Безумовно, більшість наукових праць комплексно не окреслюють увесь спектр наукової розробленості проблеми режимно-секретного забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України щодо здійснення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності.

Межі дослідження змушують залишити поза увагою значну кількість наукових публікацій на рівні монографій, навчальних посібників, статей з означеної проблеми. Водночас проведений аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що сьогодні рівень наукової розробленості проблеми режимно-секретного забезпечення щодо здійснення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності перебуває у стані формування методологічної основи.

Крім того, на сучасному етапі реформування правоохоронної діяльності у сфері кримінальної процесуальної науки увага науковців сконцентрована навколо дослідження режимно-секретного забезпечення здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. З урахуванням змін у структурі та динаміці злочинності спостерігається відповідна спеціалізація досліджень цього напрямку, зокрема дослідження режимно-секретного забезпечення кримінального провадження за здійсненням відповідних негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Аналіз змісту наявних наукових досліджень дозволяє говорити про часткове формування методологічної бази та пошуку уніфікованих підходів щодо окремих аспектів проблеми. Однак серед науковців бракує одноставності щодо багатьох питань, зокрема: використання єдиного понятійно-категоріального апарату (наприклад, у частині досліджень вживається термін «забезпечення», а в інших – «супроводження»); визначення основних структурних елементів забезпечення; окреслення основних напрямів цієї діяльності тощо.

КПК України [2] створив своєрідний «науковий вакуум», оскільки виникла абсолютно нова пізнавальна ситуація, яка вимагає активізації наукових досліджень щодо підвищення ефективності кримінального провадження, у т.ч. й особливої залучення оперативних підрозділів Національної поліції до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Саме тому на часі широка дискусія всіх вчених, які цікавляться окресленою проблематикою, й об'єднання зусиль для вироблення загальних

тенденції досліджень цієї проблеми. Особливої уваги ця проблематика заслуговує саме в межах наук кримінальної процесуальної й оперативно-розшукової спрямованості, які, безперечно, відіграють одну з ключових ролей у дослідженні проблем протидії злочинності.

Головним чинником, що сприяє впливу негативних факторів на забезпечення державної таємниці в кримінальній процесуальній діяльності, є недостатній захист інформації, отриманої під час розслідування кримінального провадження від можливого розголошення. Тому на особливу увагу заслуговує необхідність збереження таємниці негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування, доти, поки слідчий, прокурор сам вирішить питання про оголошення особам, щодо яких проводили негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні.

Певний негативний вплив на процес підготовки та проведення оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій відіграє наступне: низький рівень знань оперативними працівниками та слідчими законодавчих норм щодо режиму секретності під час провадження за оперативно-розшуковими справами й розслідування кримінальних проваджень; незадовільна звукоізоляція кабінетів слідчих, прокурорів і спеціальних кабінетів режимно-секретного сектору; спілкування слідчого за допомогою мобільного телефону з прокурором або оперативним працівником щодо прийнятого рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії в межах службових кабінетів; схилення зацікавленими особами (родичами, співучасниками злочинців) працівників органів Національної поліції до незаконної співпраці щодо надання інформації про підготовку та проведення оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Захист відомостей, що належать до державної таємниці у сфері кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, також забезпечується чітко визначеним законом порядком допуску та доступу осіб до таких відомостей. У зв'язку з допуском до державної таємниці на працівників органів Національної поліції покладаються певні обов'язки – загальні та спеціальні. Загальні обов'язки поділяються на дві групи: перша передбачає вимоги, для додержання яких працівники мають виконувати активні правові дії із забезпечення режиму секретності і конспірації; друга містить обов'язки у формі правових зобов'язань, спрямованих на необхідність утримання від певних дій, що можуть спричинити виток секретних відомостей, втрату секретних документів або завдати іншої шкоди охороні державної таємниці [8, с. 16–17].

В Україні правовому регулюванню захисту державної таємниці приділяється велике значення, однак існує ряд спірних питань, які створюють перешкоди для нормального функціонування системи охорони державної таємниці, вирішення яких позитивно вплинуло б на рівень забезпечення державної безпеки у цій сфері.

На жаль приходиться констатувати той факт, що у наукових джерелах зустрічаються визначення понять «режим секретності» та «режим таємності», де вони зазначаються тотожними, що на нашу думку є невірним й може призвести до неправильного присвоєння грифів чи то секретності, чи обмеження доступу, що створює канали для витоку інформації.

На нашу думку, для усунення такої тенденції, слушним буде підтримати пропозиції, які висловлюються у науковій літературі щодо передбачення у Законі України «Про державну таємницю» обов'язкового проведення перевірки

знання норм законодавства про державну таємницю та правил секретного діловодства особами, яким надається допуск і доступ до державної таємниці.

Висновки. Отже, режимно-секретне забезпечення оперативно-розшукової й кримінальної процесуальної діяльності Національної поліції України – це заснована на законах і підзаконних нормативно-правових актах діяльність режимно-секретних органів Національної поліції, яка здійснюється шляхом проведення організаційних та адміністративно-перевірочних заходів у тісній співпраці зі Службою безпеки України, підрозділами Департаменту внутрішньої безпеки та іншими підрозділами Національної поліції і спрямована на захист інформації службового характеру та державної таємниці щодо доказування у кримінальному провадженні, подолання протидії кримінального середовища, встановлення істини у кримінальному провадженні та захисту учасників кримінального процесу.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13 квітня 2012 р.
3. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. *ВВР України*. 1994. № 16. Ст. 93 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Проценко О.О. Актуальні питання розголошення таємниці при підготовці та проведенні спостереження за особою, річчю або місцем. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2014/41.pdf.
5. Криминологія : учебник / под. общ. ред. А.И. Долговой. Москва : Норма, 1999. 784 с.;
6. Курс криминології: Загальна частина : підручник : у 2 кн. / О.М. Джужа та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужа. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. 352 с.
7. Савенко С.А. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального процесу: поняття та основні напрямки реалізації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Спец. випуск № 57. С. 269–275.
8. Єфімов В.В., Нізельник О.І. Щодо організаційних заходів забезпечення режиму секретності при проведенні ОТЗ й НСРД Національною поліцією України. *Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 18 листоп. 2016 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. Ч. 2. С. 15–18.
9. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Харків : Право, 2013. 824 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Нізельник Олександр Іванович – начальник Управління режиму та технічного захисту інформації Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Nizelnyk Oleksandr Ivanovych – Head of the Department of the Regime and Technical Protection of Information of the Main Directorate of the National Police in the Dnipropetrovsk region

efimov2009@i.ua